

Архетипні метафори в мові української поезії Т. Шевченка

У статті охарактеризовано архетипні метафори та проаналізовано специфіку їх реалізації в мові української поезії Т. Шевченка. Визначено роль архетипних метафор у поетичному тексті. Розглянуто художні метафори, які виникли на основі архетипних. Доведено, що архетипні метафори є характерною ознакою мово-творчості митця.

Ключові слова: архетип, метафора, концепт, архетипна метафора, індивідуально-авторська метафора, антропоморфізація, мова української поезії.

В статье рассмотрены архетипные метафоры и проанализирована специфика их реализации в языке украинской поэзии Т. Шевченко. Определена роль архетипных метафор в поэтическом тексте. Рассмотрены художественные метафоры, возникшие на основании архетипных. Доказано, что архетипные метафоры есть характерным признаком творчества поэта.

Ключевые слова: архетип, метафора, концепт, архетипная метафора, индивидуально-авторская метафора, антропоморфизация, язык украинской поэзии.

The article describes archetypal metaphors and analyzes the specific features of their realization in the language of Taras Shevchenko's poetry. The role of archetypal metaphors in poetical text is defined. Artistic metaphors have been considered that emerged on the basis of archetypal ones. It has been proven that archetypal metaphors are a characteristic feature of the artist's language construction efforts.

Key words: archetype, metaphor, concept, archetypal metaphor, individual authorial metaphor, anthropomorphization, language of Ukrainian poetry.

Поезія Т. Шевченка глибоко закорінена в українському фольклорі й несе код генетичної пам'яті етносу. Вона, за словами Г. Грабовича, "захоплює найсокровенніше осердя українського національного досвіду" [1, с. 19], актуальність якого не погіршується впродовж майже двох століть. Стейкими структурами збереження і репрезентації колективного досвіду є архетипи – успадковані універсальні моделі психіки, що, за К. Г. Юнгом, містять несвідомий зміст, який сформувався в процесі філогенезу людства [8]. Це

первісні форми для майбутніх утворень, континуальні і водночас дискретні образ-схеми з різними варіантами свого розгортання. У свідомості людини архетипи доповнюються індивідуальним життєвим досвідом і виявляються, зокрема в процесі творчості, як "регулятивні принципи формування матеріалу" [9, с. 229]. Архетипи на рівні колективного несвідомого об'єднують етнос, соціум та укорінюють особистість у певній етноспільноті. Вони є "своєрідними ядрами національних образних комплексів, що генетично несуть інформацію колективного й індивідуального людських начал, репрезентуючи як загальне, спільне, так і те, що набуто кожним конкретним художнім досвідом – традиційним національним та індивідуально-авторським" – наголошує О. О. Маленко [5, с. 110]. Дослідження архетипів у мові поезії дає змогу розкрити інформаційне творче тло образного світу автора і цілого етносу, а також допомагає виявити специфіку національного мовомислення та простежити шляхи його розвитку.

Мовотворчість Т. Шевченка наснажена образами, символами, стереотипами українського фольклору, які в основі своїй архетипні. Г. Грабович зазначає, що "фольклор для Шевченка і взагалі фольклор як система – це не просто каркас для зовнішніх мотивів. У ньому втілено понятійно не оформлені колективні уявлення й відчуття" [1, с. 69]. У поезії Т. Шевченка вони конкретизуються, "вибірково інтегруються й оживляються ще глибшими міфологічними структурами його думки" [1, с. 70]. За тривалий час вивчення поетичної спадщини митця фольклорні елементи неодноразово ставали предметом дослідження і лінгвістів, і літературознавців. У працях В. М. Русанівського, Г. Грабовича, С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, О. Забужко, А. К. Мойсієнка, Н. В. Слухай, Н. В. Зборовської та ін. здійснено різноаспектний аналіз творчості Т. Шевченка.

Мета цього дослідження – виявити специфіку реалізації архетипних метафор у мові української поезії Т. Шевченка.

В основі архетипних метафор лежать архаїчні (міфологічні) уявлення. Архетипні метафори існують на передконцептуальному рівні у вигляді ідеальних когнітивних моделей, а на концептуальному рівні впорядковують у схематичних моделях образів різні концепти, які, в свою чергу, структурують концептуальний рівень. На вербальному рівні архетипні метафори можуть виявлятися і як концептуальні метафори, і як традиційні: океан → небо, вода → час, рослина (дерево) → життя, істота → душа, а також бути основою для творення індивідуально-авторських метафор.

Серед архетипних метафор, зафіксованих у творах Т. Шевченка, частотні метафори антропоморфного типу, пов'язані з первісним

міфологічним світоглядом, збереженням донині у глибинах етногенетичної пам'яті. Здавна людина бачила в різноманітних проявах природи аналог власного життя і несвідомо переносила на предмети і явища докільця свої відчуття, намагаючись розкрити, за словами К. Г. Юнга, не стільки зовнішній світ, скільки внутрішній [8]. Дійсність поставала невідчуженою від людини й описувалася за аналогією до неї. У мові української поезії Т. Шевченка персоніфіковані сонце (Попрощалося ясне сонце // З чорною землею), місяць (ти, білолиций, // По синьому небу вийдеш погулять, // Вийдеш подивиться в жолобок, // криницю // І в море безкрає, і будеш сіять...), зоря (Зоре моя вечірняя, // Зійди над горою, // Поговорим тихесенько // В неволі з тобою), вітер (Вітер з гаєм розмовляє, // Шепче з осокою) та ін. Архетипні метафори (істота (людина) → сонце, істота (людина) → місяць, істота (людина) → зоря, істота (людина) → вітер) в новому контексті зберігають характерну для української міфопоетики психологічну константу усвідомлення духовного в фізичному, але водночас вони розгорнуті, збагачені деталями, мають поглиблений зміст і сприяють реалізації основних мотивів, серед яких самотність, чужина, ностальгія і туга за рідною землею, історична пам'ять тощо.

Помітною у творах Т. Шевченка є група метафор, пов'язаних з архетипом дерева, що втілює ідеєю Дерева життя. Образ дерева має глибинні корені у психології сприйняття й протягом тривалого часу визначає модель світу в багатьох культурних традиціях. Його універсальність ґрунтується на тому, що спрямованість "угору" як напрямок росту дерева і більшості рослин – символізує життя та розвиток, а "вниз" – згасання, смерть [7, с. 55]. У давнину слов'яни наділяли магічними властивостями окремі, переважно старі дерева та шанували ліси. Згодом у міфопоетичній свідомості слов'ян дерево і храм зблизилися як місця, де здійснювалися різні обряди (порівняймо: гайдамаки, за Т. Шевченком, святити ножі "у темному гаю, в зеленій діброві"). Священними у наших предків вважалися дуб, ясен, береза, тополя, верба, вишня, вербалізовані образи яких стали мовно-естетичними знаками української культури. Ці та інші рослини широко репрезентовані в мові Т. Шевченка, проте з людиною аналогізовані окремі: Верба слуха соловейка, // Дивиться в криницю; Верба сміється, свято скрізь!; Тополі по волі // Стоять собі, мов сторожа, // Розмовляють з полем. Архетипні метафори цього виду в індивідуально-авторській інтерпретації є не тільки компонентами пейзажного опису, предметно-побутової картини світу, а й ефективним засобом актуалізації психоетнічної інформації.

ції та культурної пам'яті. Образи верби і тополі, як звичних для українців природних реалій, як свідків людської діяльності і людських стосунків, як складників національної культури, здатні спонукати до саморефлексії, сприяти самовизначенню особи, стимулювати розвиток національної свідомості на буденному рівні.

Модифіковані архетипні метафори сонця, місяця, зорі, хмар, вітру, дерев та ін. існують у мові української поезії Т. Шевченка не розрізнено, а об'єднані образом України, який часто аналогізовано з жінкою-матір'ю.

Архетипна антропоморфна метафора мати → земля несе трансцендентний код материнської універсальності з її творчим началом. Асоціативний комплекс цієї моделі ґрунтується на найінтимніших людських почуттях і переживаннях, фізичних й інстинктивних відчуттях несвідомого, тому має значний виражально-зображальний потенціал. Індивідуально-авторські метафори, сформовані за цією моделлю, профілюють не тільки любов до рідної землі, а й ревний жаль за героїчним минулим свого краю та вболівання за його долю: Україно, Україно! // Серце моє, ненько! // Як згадаю твою долю, // Заплаче серденько!; Світе тихий, краю милий, // Моя Україно, // За що тебе сплюндровано, // За що, мамо, гинеш? Показово, що аналогічну функцію виконують й емоційно-оцінні метафоричні епітети: Україна славна, преславна (Мені невесело було // Й на нашій славній Україні; Помолись // За мене богу, мій ти сину, // На тій преславній Україні, // На тій веселій стороні // Чи не полегшає мені?); але також безталанна, сердешна, убога (Любіться, брати мої, // Україну любіте // І за неї, безталанну, // Господа моліте; Чого ж ви чванитеся, ви! // Сини сердешної України!; Отак-то, Богдане! // Занапастив еси вбогу // Сироту Україну!). Сучасна поетові Україна викликає гіркі почуття, але водночас "материнське страждання стає психологічним джерелом синівської свідомості, – вважає Н. В. Зборовська. – Завдяки творчості Шевченка у програму психорозвитку українського характеру закладається потяг до нарощування свідомості, до державності, до створення повноцілї національної мужності на захист материнського об'єкта" [3, с. 81].

Асоціативне розгортання образу України-матері актуалізувало концепт доля та пов'язану з ним архетипну метафору істота (людина) → доля. Персоніфікації долі, характерні для української народнопоетичної традиції, виявляються в численних звертаннях, уособлених суб'єктно-предикатній і предикатно-об'єктній сполучуваностях, а також епітетах [2, с. 193]. "Ці персоніфікації відбивають

у мові стародавні вірування наших предків у надприродну силу, яка визначає для кожного його земний шлях" [Там само]. Аналогічні текстові реалізації концепту доля фіксуємо і в мові української поезії Т. Шевченка: Доле моя, доле! де тебе шукать? // Вернися до мене, до моєї хати, // Або хоч приснився... не хочеться спать; Так і доля: того лама, // Того нагинає; // Мене котить, а де спинить, // І сама не знає.

Доля України-матері – це насамперед доля її дітей. Переважна більшість героїв української поезії Т. Шевченка має важку долю. Сироти, байстрюки, покритки, бідняки, каліки, нещасливі коханці – це представники маргінальних груп, існування яких пов'язане з невирішеними соціальними проблемами. Образи цих людей утілюють загальнолюдське страждання. Їх доля зла: Зпяя доля, може, на тім боці плаче, – // Сироту усюди люде осміють; Іде чумак з-за Лиману // З чужим добром, безталанний, // Чужі воли поганяє, // Поганяючи, співає: // "Доле моя, доле, // Чом ти не така, // Як інша чужая?..." В надії знайти добру долю вони іноді покидають рідну землю: За високими горами, // За широкими степами, // На чужому полі, // По волі-неволі // Найду свою долю! // Не в свитині, а сотником // До тебе вернуся, // Не в бур'яні – серед церкви // Обнімеш Петруся. Та пошуки не увінчуються успіхом, тому що на чужині, за Т. Шевченком, "світ божий не милий". "У чужому краю // Не шукайте, не питайте // Того, що немає // І на небі, а не тільки // На чужому полі. // В своїй хаті своя й правда, // І сила, і воля", – наголошує поет.

Доля у поезії Т. Шевченка часто потрактована в руслі українського фольклору, тобто як дана Богом, а отже, наперед визначена: Ой одна я, одна, // Як билиночка в полі, // Та не дав мені Бог // Ані щастя, ні долі. Детермінованість долі фіксуємо і на рівні образу ліричного героя, і на рівні образу козацтва, і на рівні образу України. Найвиразніше вона виявляється на рівні образу ліричного героя, який постає пасивним виконавцем волі вищих сил, рабом обставин: О боже мій милий! така твоя воля, // Таке її щастя, така її доля! Звільнення від соціального та національного гніту теж часто уможлиблює воля вищих сил: Хто ж пошле нам спасеніє, // Верне добру долю? // Колись бог нам верне волю, // Розіб'є неволю; Отак братів благих своїх // Господь не забуде, // Воцариться в дому тихих, // В сем'ї тій великій, // І пошле їм добру долю // Од віка до віка.

Частотним формальним показником детермінованої нещасливої долі в мові поезій Т. Шевченка є займенник така: Зажурилась Україна – // Така її доля! Плачте, діти козацької, – // Така ваша доля!

Слова "така його / її / ваша доля" увиразнюють невідворотність нещастя, приреченість та безсилість людини (соціальної групи, народу) в певній ситуації.

Одночасно з ознакою детермінованості долі у мовотворчості Т. Шевченка актуалізовано ознаку її мінливості. Проте змінюється доля ліричних героїв, козацтва, України переважно в одному напрямку – негативному: Полюбила молодого, // В садочок ходила, // Поки себе, свою долю // Там занастила; "...А що за дівчина була, // Так так що краля! і не вбога, // Та талану господь не дав..." // А може, й дав, та хтось украв, // І одурив святого бога. Щаслива доля приходиться до героїв Т. Шевченка вкрай рідко і після тяжкого лиха, а долю України митець закликає виборювати: Добра не жди, // Не жди сподіваної волі – // Вона заснула: цар Микола // Її прислав. А щоб збудить // Хиренну волю, треба миром, // Громадою обух сталить; // Та добре вигострить сокиру – // Та й заходиться вже будить. // А то проспять собі небога // До суду Божого страшного!

Заклик до боротьби, що вперше прозвучав у "Заповіті" (1845 р.) та згодом ще в кількох творах, серед яких і цитований "Я не нездужаю, нівроку...", кваліфікуємо як еволюцію в осмисленні долі. Митець відходить від традиційного вираження сподівання на добру долю, даровану вищими силами, і закликає до активних дій, спрямованих на звільнення від соціального та національного гніту.

Концепт доля у мовотворчості Т. Шевченка, як і в фольклорі, корелює з концептом воля: Доле! Доле! // Моя ти співана воле! У поетовій уяві ці два концепти настільки зближуються, що породжують конденсований образ волі-долі: Старий // Згадав свою Волинь святую // І волю-долю молодую, // Свою бувальщину. Здобути волю, за Т. Шевченком, здебільшого означає здобути долю: Ой Богдане! // Нерозумний сину! // Подивись тепер на матір, // На свою Вкраїну, // Що, колишучи, співала // Про свою недолю, // Що, співаючи, ридала, // Виглядала волю. Варто зауважити, що митець віддає перевагу лексемі воля, а лексему свобода вживає рідко.

Воля і свобода – це атрибути особистості, тобто сутнісні, невід'ємні її властивості. Таке тлумачення зародилося в античності й пов'язане з трактуванням свободи як буття людини у межах внутрішнього світу, яке висловлювали стоїки. Утверджене воно закладено у класичній філософії Нового часу парадигмою свободи як раціонально контрольованої людиною пізнаної необхідності. Згідно з цією парадигмою, свободу розглядали як природжений атрибут людини і вважали, що бути вільною – це природне право людини, так само як жити, дихати тощо. Водночас воля і свобода окремої

людини актуалізуються тільки у зовнішньому світі, в соціумі у зв'язку із причинно-наслідковими зв'язками, які існують у природі і суспільстві. Комплекс цих та інших уявлень про волю і свободу відображений і в значеннях відповідних слів.

За Словником української мови в 11-ти томах, воля – це (1) одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки; прагнення досягти своєї мети. А також (2) бажання, хотіння; вимога наказ; (3) право розпоряджатися на свій розсуд; влада; дозвіл, згода, рішення; (4) відсутність обмежень; привілля; особисте життя вдома; (5) свобода, незалежність; (6) звільнення селян від кріпацтва [СУМ, т. I, с. 735]. Вольовими рисами вважаються мужність, наполегливість, рішучість, сміливість, самостійність та ін. Поняття "воля" тісно пов'язане із не менш складним поняттям "свобода".

Свобода – (1) відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля. А також (2) перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі і т. ін.; (3) життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд; (4) можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі; (5) філософська категорія – можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; (6) легкість, відсутність утруднень у чому-небудь; (7) заст. простота, невимушеність у поведженні; (8) розм. вільний від праці час [СУМ, т. IX, с. 98–99]. За даними Е. Бенвеніста, в латинській і грецькій мовах вільна (свободна) людина *(e)leudheros позначається через її належність до спільного "розвитку", "росту", до "кореня". Пов'язане з уявленнями про належність до одного роду, племені, до своїх і праслов'янське *svoboda, однокореневе зі словом *svoji [10, с. 822].

Отже, поняття "воля" і "свобода" близькі, взаємопов'язані, але не тотожні. "Дихотомія понять воля і свобода ґрунтується на протиставленні психічних і суспільно-політичних категорій, проте в разі перенесення психічних явищ на соціальний рівень або навпаки – із соціальної в психічну сферу – обидва поняття перетинаються, накладаються одне на одне", – зазначає В. І. Кононенко [4, с. 33].

Крім філософського, загальнонаукового, у кожного народу існує власне розуміння волі і свободи, що склалося в ході історичного розвитку під впливом різних суспільно-історичних та природних чинників. Теоретичне осмислення сформованих, як можна припустити, ще в дохристиянський період концептів в українській культурі почалося за часів Київської Русі у зв'язку з релігійними питаннями (Іларіон, Данило Заточник, пізніше Іван Вишенський). Згодом соціальні процеси

XIV–XVII ст., з якими пов'язують початок формування української нації, а також поява секуляризованого – наукового – світогляду породили ідею етнополітичної свободи. Першим варіантом її була козацька ідея свободи від шляхти, панства, яка пізніше трансформувалася в ідею власної державності (літописи Самовидця, Г. Грабянки та ін.). У XVII–XVIII ст. на розвиток української ідеї свободи відчутно вплинули політична система Речі Посполитої та магдебурзьке право. Вершиною розвитку юридичної форми, в якій була закріплена ідея політичної свободи українського народу і свободи людини, став конституційний проект П. Орлика (1710 р.). Філософське осмислення волі та свободи в українській культурі відображено в працях Г. Сковороди, який розглядав свободу як запоруку розвитку здібностей людини, а також М. Костомарова, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, І. Огієнка та ін.

У мові української поезії Т. Шевченка концепт *воля* належить до ключових, на що неодноразово вказували дослідники (Г. Грабович, Дж. Фізер, С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко та ін.). А. К. Мойсієнко, зокрема, наголошує, що "макросвіт Шевченкової волі вибудовується на конкретних репрезентантах духовної і фізичної свободи, позначених просторовими, часовими, аксіологічними тощо координатами" [6, с. 191]. Просторову парадигму, на думку вченого, репрезентують вольний світ, вольна земля, вольний степ, вольне село, часову й аксіологічну – історико-героїчної минушина [6, с. 191].

Метафоризація концепту *воля* в мові української поезії Т. Шевченка відбувається в двох напрямках, реалізуючи відповідно ідею свободи людини та ідею соціального визволення. "Характерно, – зазначає А. К. Мойсієнко, – що жодного разу поет не вживає епітета "вольний" до "Україна". ... Об'єктивно сучасна поетові Україна лишається світом неволі, нашою, але не своєю землею. Проте світ України в Шевченковому макрокосмі – так само об'єктивно – не обмежується певною соціально-історичною координатою буттєвості, яка в конкретно-історичних рамках репрезентує світ неволі. На рівні духовної координати світ України і є світ волі" [6, с. 191].

Переважає більшість індивідуально-авторських метафор волі у мовотворчості Т. Шевченка побудована за антропоморфною моделлю. Волю зображено екстеріоризовано, тобто відокремлено від людини, але у зв'язку з нею: У Києві на Подолі // Братерська наша воля // Без холопа і без пана // Сама собі у жупані // Розвернулася весела, // Оксамитом шляхи стеле, // А єдвабном застилає // І нікому не звертає; Отам-то милостивії ми // Ненагодовану і голу // Застукали сердешну волю // Та й цькуємо; А воля в гостях упилає //

Та до Миколи заблудила... // Та й упиваться зареклась; Оце воля спить! // Лягла вона славно, лягла вона вкупі // З нами, козаками! Бачиш, як лежить – // Неначе сповита! У розгорнутих антропоморфних метафорах, які є частотним явищем у мовотворчості Т. Шевченка, олюднений образ волі семантично узгоджується з іншими олюдненими образами, що загалом посилює їх виражально-зображальний потенціал: Душа убога встала рано, // Напряла мало та й лягла // Одпочивать собі, небога. // А воля душу стерегла. // "Прокинься, – каже. – Плач, убога! // Не зійде сонце. Тьма і тьма! // І правди на землі нема!" // Ледача воля одурила // Маленьку душу.

У мові української поезії Т. Шевченка зафіксовано також фітоморфні метафори волі, серед яких виділяється така: Орися ж ти, моя ниво, // Долонь та горою! // Та засійся, чорна ниво, // Волею ясною! Означальний компонент (в іншій термінології – допоміжний суб'єкт або донорська зона) наведеної метафори вербально не виражений, але з контексту впливає, що волю аналогізовано з насінням (зерном). Взаємодія цих двох концептів профілює ідею здобуття і утвердження волі у рідному краї.

Однією з характерних ознак мовотворчості Т. Шевченка, за словами Г. Грабовича, є "передача сакрального знання, передача, що фактично є функцією міфу" [1, с. 46]. Це знання зберігається в колективній пам'яті, яка закодowana, зокрема, в архетипних метафорах. Їх наявність у поетичних текстах не тільки активізує колективне несвідоме, а й визначає сприйняття сучасного життя та моделювання прийдешнього. Поезія Т. Шевченка значною мірою завдяки архетипним метафорам є своєрідним медіатором між минулим і майбутнім України.

Література

1. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Г. Грабович. – К. : Часопис "Критика", 1998. – 208 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
3. Зборовська Н. В. Код української літератури: проект психоісторії новітньої української літератури : монографія / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с.
4. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В. І. Кононенко. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.
5. Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) / О. О. Маленко. – Х. : Харківське іст.-філол. т-во, 2010. – 488 с.

6. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша / А. К. Мойсієнко. – К., 2006. – 304 с.

7. Попович М. В. Мировоззрение древних славян / М. В. Попович. – К. : Наук. думка, 1985. – 167 с.

8. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного / К. Г. Юнг // Архетип и символ. – М. : Ренессанс, 1991. – С. 92–128.

9. Юнг К. Г. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству / К. Г. Юнг // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты, статьи, эссе. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – С. 214–231.

10. Языковая картина мира и системная лексикография / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян, Е. Э. Бабаева и др. ; отв ред. Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 912 с.

СЛОВНИКИ

11. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ЛІТЕРАТУРА ТА КУЛЬТУРА ПОЛІССЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 75

Серія "Філологічні науки"

№ 2

Ніжин
2014

УДК 80:008
ББК 81+83
Л64

Збірник друкується за рішенням Вченої ради
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 9 від 30.05.2013 р.

Постановою ВАК України від 1 лютого 2010 р. № 1-05/5 збірник включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт із літературознавства та історії (Бюлетень ВАК України. – 2010. – № 7. – С. 8).

Збірник засновано у 1990 р. проф. Самойленком Г. В.

Збірник з 2013 року виходить двома серіями:
"Історичні науки", "Філологічні науки"

Редакційна колегія:

відп. редактор і упорядник – д. філол. н., проф. Г. В. Самойленко;

з філології:

д. філол. н., проф. О. Г. Астаф'єв; д., проф., акад. АН ВШ України, член-кор.
ВУАН у Нью-Йорку Доріана Блохин (Німеччина); д. філол. н., проф. Н. І. Бойко;
д. філол. н., проф. З. В. Кирилук; д. філол. н., проф. В. І. Коваль (Білорусь);
д. філол. н., проф. О. Г. Ковальчук; д. філол. н., проф. П. В. Михед; д. філол. н.,
проф. А. Я. Мойсієнко; д. філол. н., проф. С. І. Потапенко

Література та культура Полісся. – Вип. 75. Серія "Філологічні
Л64 науки". – № 2 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ
ім. М. Гоголя, 2014. – 322 с.

УДК 80:008
ББК 81+83

© Г. В. Самойленко, упорядкування, 2014
© НДУ ім. М. Гоголя, 2014

ЗМІСТ

Літературознавство

Жила С. О. Джерела творення образу Батурина за поемою-містерією Т. Г. Шевченка "Великий льох".....	3
Шакура Ю. О. Транзит одного сюжету в п'єсах Т. Шевченка "Назар Стодоля" та Я. Кухаренка "Чорноморський побит" в інтерпретації В. Резанова	16
Михед П. В., Якубина Ю. В. Гоголь-гимназист в мемуаристике	24
Чоботько А. В. Художественное пространство повести Н. Гоголя "Страшная месть"	43
Стребкова І. О. Казкові мотиви у "Ночі перед Різдвом" Миколи Гоголя.....	54
Прохоренко Є. Є. Микола Гоголь і Тарас Шевченко в українських порівняльних студіях 20–30-х рр. ХХ ст.	67
Самойленко Г. В. Гоголевские сюжеты в различных формах художественного воплощения (к постановке проблемы)	84
Сквира Н. М. "Правила" духовного возрождения в "Лестнице" Иоанна Синайского и втором томе "Мертвых душ" Николая Гоголя.....	97
Ролик А. В. Рефлективные структуры обыденного сознания и их отражение в переводе (на материале немецкого перевода поэмы Н. В. Гоголя "Мертвые души").....	104
Анненкова Е. С. "Думающий и сознающий себя": творчество как предмет авторефлексии в малой прозе И. А. Бунина	112
Ковальчук О. Г. Візуальне як засіб переформатування природного у соціальне (на матеріалі творів М. Коцюбинського).....	123
Капленко О. М. Екзистенційна парадигма у "тюремному циклі" оповідань Івана Франка.....	132
Kharkhun V. P. The Aesthetic and Ideological Strategies of "New" Ukrainian Literature	141
Остапенко Л. М. Письменник, породжений відчаєм: до проблеми духовного самовизначення Ф. Кафки	150
Kohut O. Poetics of modeling realism in modern Ukrainian drama plots.....	158
Bochkar O. V. Shakespeare's Canon as the Source of Gothic Tradition	165

Телегіна Н. І., Рильюк Р. М. Своєрідність творчого методу Генріха Белля на матеріалі роману "Очима клоуна".....	170
Чичиашвили Э. З. Бескомпромисный критик Франции III республики	177
Напирели М. Метафора по стихотворению Фр. Шиллера "Пилигрим"	185
Ісаєнко К. П. Літературний канон: до варіації змісту і контекстів терміну.....	189

Мовознавство

Бережняк В. М. Слова-символи як елементи моделювання цілісної мовної картини світу Т. Г. Шевченка	196
Петрик О. М. Видільні чинники предикатів дії в українській мові (на матеріалі поезій Т. Г. Шевченка).....	202
Баран Г. В. Релігійна лексика в поемі Тараса Шевченка "Гайдамаки".....	210
Кравець Л. В. Архетипні метафори в мові української поезії Т. Шевченка.....	221
Мацько Л. І. Концептуально-стилістичний аналіз поетичної мовотворчості Тараса Григоровича Шевченка в аспекті комунікативної лінгвістики.....	231
Семашко Т. Ф. Стереотипи української етносвідомості у візуальному секторі поезики Тараса Шевченка	244
Цівун Н. М. Поетична та наукова шевченкіана Максима Рильського	254
Клипа Н. І., Вакуленко Г. М. Використання лексики релігійної семантики в "Роздумах про Божественну Літургію" Миколи Гоголя	260
Грушко С. П. Роль імпліцитної семантики антропонимов в художественной прозе XIX века.....	265

Теорія та історія культури

Павлюк І. З. Українська культура в період становлення незалежної України: реверсивна розмітка	269
Дорохін В. Г. Фактор музично-виконавського аналізу у процесуальному трактуванні.....	282

Архівні матеріали та знахідки

Самойленко Г. В. Гоголевский юбилей 1909 года
в Нежине290

Рецензії

Бойко Н. І. Рецензія на монографію Г. М. Вокальчук
"Словотворчість українських поетів ХХ століття"
(Острог : Національний університет
"Острозька академія", 2008. – 536 с.310

CONTENTS

Literary criticism

Zhyla S. O. Sources of creating Baturyn image in Shevchenko's "Velykiy Lyokh" poetic mystery	3
Shakura J. The transit of one scene in the T.Shevchenko's play "Nazar Stodolya" and Y.Kuharenko's play "The Black Sea Gen" in V. Rezanov's interpretation	16
Mykhed P. V., Yakubina Yu. V. Gogol's gymnasium period in memoirs	24
Chobotko A. V. Belletristic space of a narrative	43
Strebkova I. O. Fairy-tale motives in Nikolai Gogol's "Nights before Christmas"	54
Prokhorenko Ye. Ye. Nikolai Gogol and Taras Shevchenko in Ukrainian contrastive studies of the 20-3 Oies of the 20 th century ..	64
Samoylenko G. V. Gogol's Stories in Different Forms of Artistic Realization.....	84
Skvira N. M. "Words-instructions" of spiritual regeneration in "Lestvitsa" by St. John Sinayskiy and in the second volume of Nikolay Gogol's "Dead souls"	97
Rolik A. V. Reflexive structures of the ordinary.....	104
Annenkova E. S. "Thinking and perceiving myself": literature as a subject of self-reflection in the I. Bunin's short stories	112
Kovalchuk O. Visual as means of recast of natural into social (based on material of works by M. Kotsiubynskiy).....	123
Kaplenko O. N. Existential paradigm in "prison" series of stories of Ivan Franko	132
Kharkhun V. P. The Aesthetic and Ideological Strategies of "New" Ukrainian Literature	141
Ostapenko L. M. The writer born out of despair: Understanding F. Kafka's self-identification	150
Kohut O. Poetics of modeling realism in modern Ukrainian drama plots.....	158
Bochkar O. V. Shakespeare's Canon as the Source of Gothic Tradition	165
Telegina N. I., Ryluk R. M. The Peculiarities of Heinrich Böll's artistic method in his novel "The Clown".....	170
Chichiashvily E. Z. Non-compromising of French Third Republic: Anatole France	177
Napirely M. Metaphor in F. Schiller's "Pilgrim"	185
Isayenko K. P. Literary canon: An issue of a varying term.....	189

Linguistics

Berezhnyak V. M. Words – symbols as elements of modelling an integral language picture of the world of T. G. Shevchenko	196
Petryk K. P. Emphatic features of activity predicates in the Ukrainian language (a case of T.G. Shevchenko's poetry).....	202
Baran H. V. Religious lexis in Shevchenko's "Haidamaky" poem.....	210
Kravets L. V. Archetypal metaphors in T. Shevchenko's language	221
Matsko L. I. Conceptual and Stylistik analysis of T. G. Shevchenko's Poetry Style in Aspect of Communication Linguistics	231
Semashko T. F. Stereotypes of Ukrainian ethnic consciousness in Shevchenko's works.....	244
Tsivun N. M. Shevchenko in Maxim Rylsky's poetry and research...	254
Klypa N. I., Vakulenko H. M. Using lexis with religious meaning.....	260
Hrushko S. P. Role of implicit semantics of anthroponyms in 19 th century belletristic prose.....	265

History of culture

Pavlyuk I. Z. Ukrainian culture in the making of an independent Ukraine: reverse layout.....	269
Dorokhin V. G. Mechanisms of carrying out analysis are in organization of motion in music.....	282

Archival researches

Samoylenko G. V. Gogol's jubilee in 1909 Nizhyn.....	290
---	-----

Reviews

Boyko N. I. Review of the monograph Vokalchuk H. M. "Word creativity of the Ukrainian poets of the 20 th century (Ostroh: "Ostroh Academy" Nationaly; University, 2008)	310
---	-----